

М. М. Буйвал
*Глухівський національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка*
Науковий керівник: канд. пед. наук, доцент Н. М. Ткаченко

Формування культури комунікативної поведінки у підлітків у процесі вивчення іноземної мови

Постановка проблеми у загальному вигляді. Оновлення всіх аспектів життєдіяльності суспільства, входження системи освіти у новий етап розвитку, пов'язаний із трансформацією соціально-демократичних відносин, зміною менталітету суспільства і особистості, сприяли появі потреби у новому поколінні, здатному співпрацювати, налагоджувати стосунки, оптимізувати міжособистісні відносини, долати комунікативні бар'єри, організовувати людей на досягнення спільної мети. Саме тому проблема формування культури комунікативної поведінки особливо актуальною є в підлітковому віці, який є сенситивним періодом для комунікативного розвитку, остаточного відшліфовування подібних здібностей, засвоєння зразків поведінки і соціальних ролей, набуття досвіду спілкування та комунікативної культури [3].

Аналіз досліджень і публікацій. Існує чимало робіт, присвячених проблемі виховання культури комунікативної поведінки, в яких розглядаються не лише педагогічні, лінгвістичні, соціологічні, але й соціально-політичні, соціально-психологічні, культурологічні, лінгво-культурологічні, етнопсихологічні та інші аспекти. Найбільш визначними в даній галузі є роботи зарубіжних (Д. Карнегі, К. Левін, Г. Хофштеде та ін.) і вітчизняних педагогів (Н. К. Іконнікова, А. С. Макаренко, Т. Н. Петрова, В. А. Сухомлинський та ін.).

В той же час аналіз літератури дозволяє констатувати, що практично відсутні розробки в царині особливостей виховання культури комунікативної поведінки у підлітків у процесі вивчення іноземної мови, яка має значні потенційні можливості щодо формування у школярів мотивації оволодіння нормами поведінки у суспільстві, зокрема мовний матеріал про традиції комунікативної поведінки англійців, що передбачено для вивчення програмою з англійської мови.

Мета даної статті полягає у висвітленні сутнісних характеристик комунікативної поведінки, особливостей її формування у підлітків у процесі вивчення іноземної мови.

Виклад основного матеріалу. Проблема культури комунікативної поведінки – одна з найбільш досліджуваних. Інтерес до цієї проблеми аж ніяк не випадковий. Він обумовлений як подальшим розвитком наук про людину, так і запитами соціальної практики. Складність досягнення єдності в розумінні того, що таке культура комунікативної поведінки, пов'язана із значенням цього багатоаспектного явища, що вивчається в сучасних науках – філософії, соціології, психології, педагогіці та ін.

Згідно з І. А. Стерніним під комунікативною поведінкою розуміється “сукупність норм і традицій спілкування певної групи людей” . Комунікативна поведінка включає в себе вербальну поведінку в стандартних комунікативних ситуаціях (мовленнєвий етикет) і невербальну комунікативну поведінку. Тобто в основі комунікативної поведінки лежить етикет [3].

У словнику української мови наводиться таке визначення поняття “етикет”:
“Етикет – встановлений в суспільстві порядок поведінки, що включає в себе сукупність правил, регулюючих зовнішнє вираження взаємин людей, проявляється в ставленні, зверненнях і вітаннях, поведінці в громадських місцях, манерах і зовнішньому вигляді людини” [1].

Етикет проявляється по-різному в різних соціальних і професійних групах. Відповідно, виділяються різні види етикету. Так за формою етикет поділяється на мовленнєвий і немовленнєвий. Мовленнєвий етикет передбачає вербальне (словесне) вираження ставлення до людей. В його основі лежить слово (формули мовленнєвого етикету). Немовленнєвий етикет пов'язаний з немовленнєвими діями людей. Дотримання норм і правил даної форми етикету свідчить про вихованість людини в цілому.

Мовленнєва і немовленнєва форми етикету мають свої особливості залежно від того, до якої групи вони використовуються. Існують загальні для всіх людей і специфічні для певної соціальної групи норми і правила етикету. У зв'язку з цим виділяються такі види етикету як загальногромадянський, дворовий, дипломатичний, військовий, педагогічний тощо. Підвиди етикету залежать від характеру ситуації, в якій опиняється людина в певний час спілкування.

Доцільним вважається формування у підлітків культури загальногромадянського етикету. Підлітковий вік є віком самовизначення, становлення характеру,

поступової і активної, психологічної та фізіологічної еволюції. Характерними рисами даного періоду є суперечливість та парадоксальність (несподіване поєднання протилежних якостей характеру і поведінки), які яскраво виявляються у повсякденному житті підлітка [4].

Формування комунікативних навичок підлітка відбувається в умовах зміни мотивації основних видів діяльності: навчання, спілкування, інтелектуального розвитку й активного становлення особистості і в ході неформальної взаємодії з однолітками. Ці чинники спонукають підлітка до постійного розвитку психоморальних якостей, вдосконалення власних комунікативних умінь [2].

Зміст шкільного курсу “Іноземна мова” визначається комунікативними цілями і завданнями на всіх етапах навчання. Іноземна мова як інструмент пізнання в умовах комунікативно-орієнтованого навчання стає також засобом соціокультурної освіти.

Зміст роботи по формуванню культури комунікативної поведінки у підлітків у процесі вивчення іноземної мови визначається тими знаннями, уміннями та навичками, які необхідно сформувати у підлітків, а також якостями, які необхідно виховувати у них. Перерахуємо основні з них:

1) знання формул мовленнєвого етикету і особливостей невербальної комунікативної поведінки (знання формул для початку спілкування; формул, що застосовуються в процесі спілкування; формул для закінчення спілкування, невербальних засобів спілкування (невербальних сигналів і особливостей соціального символізму));

2) уміння і навички застосування на практиці формул мовленнєвого етикету і використання невербальних засобів спілкування (вміння вибрати доречну у певній ситуації формулу етикету (для цього підлітку необхідно мати в активному словнику кілька варіантів загальноприйнятих формул); вміння мотивованого використання формул мовленнєвого етикету, тобто вміння “розгорнути” ввічливу фразу; вміння проявити ввічливе ставлення до оточуючих доброзичливою інтонацією, мімікою, жестами);

3) прояв відповідних моральних якостей особистості в процесі спілкування: ввічливості, уважності, тактовності, доброзичливості, витриманості, відкритості, толерантності та готовності до спілкування;

4) інтерес до духовних цінностей свого та інших народів, який проявляється у прагненні до вивчення традицій і культури та освоєнню норм мовленнєвого етикету іншого народу.

Формування культури комунікативної поведінки у підлітків у процесі вивчення іноземної мови може відбуватися як у навчальній так і позанавчальній роботі (уроки, заняття гуртка, проектна діяльність, рольові ігри, бесіди та ін.).

Висновки. Вивчення стану досліджуваної проблеми, аналіз наявного практичного досвіду доводять, що при навчанні учнів підліткового віку англійської мови вчителі, як правило, не вирішують завдання, пов'язані з формуванням культури комунікативної поведінки в учнів, що пояснюється відсутністю необхідного матеріалу в використовуваних навчально-методичних комплектах і професійних знань, умінь і навичок у цій області, в результаті чого у більшості підлітків не сформована культура комунікативної поведінки, що в процесі спілкування веде до неефективної комунікації з представниками своєї або іншої культури.

З іншого боку, формування культури комунікативної поведінки – новий концептуальний орієнтир в освіті XXI століття, що є необхідною умовою успішної соціалізації підростаючого покоління. А підлітковий вік – найбільш сприятливий період для комунікативного розвитку, адже у підлітків актуальною є потреба спілкування з однолітками, потреба самоствердження у комунікативній діяльності в референтній групі.

В основі комунікативної культури лежить мовленнєвий етикет. Саме тому англійський мовленнєвий етикет має велике практичне значення і заслуговує спеціального вивчення на уроках англійської мови в загальноосвітній школі, а також постійного застосування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови / В. Т. Бусел. – Київ: Перун, 2005. – 1728 с.
2. Заброцький М. М. Основи вікової психології: навчальний посібник / Михайло Заброцький – Тернопіль: Навч. книга, 2001. – 342 с.
3. Корніяка О. М. Психологія комунікативної культури школяра / О. М. Корніяка – Київ: Міленіум, 2006. – 148 с.
- Скрипченко О. В. Вікова і педагогічна психологія: навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська. – Київ: Просвіта, 2001. – 456 с.